

ФОРМИ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація Досліджено основні форми міжнародних розрахунків, які використовуються при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Виявлено основні проблеми та особливості вибору форм міжнародних розрахунків українськими компаніями. Обґрунтовано напрями удосконалення системи міжнародних розрахунків в Україні.

Ключові слова: авансовий платіж, акредитив, банківська гарантія, банківський переказ, зовнішньоекономічна діяльність, інкасо, міжнародні розрахунки.

FORMS OF INTERNATIONAL SETTLEMENTS AND THEIR USAGE IN UKRAINE

Abstract There have been investigated main forms of international settlements of global economic activity. Main problems and peculiarities of decision-making forms of international settlements of Ukrainian companies were revealed. Ways of international settlements system improvement in Ukraine were substantiated.

Keywords: advance payment, letter of credit, bank guarantee, bank transfer, foreign economic activity, collection, international settlements.

За сучасних умов глобалізаційних перетворень та поглиблення взаємозв'язків між країнами дослідження можливостей і проблем використання міжнародних розрахунків набуває все більшої актуальності й потребує підвищеної уваги, адже для досягнення підприємницького успіху цілком очевидним є прагнення українських підприємств виходити на зовнішні ринки. При здійсненні зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) кожне підприємство має справу з різними формами міжнародних розрахунків і розраховує на налагодження довірливих зв'язків з іноземними партнерами. Аби складна система вибору форм міжнародних розрахунків між експортерами й імпортерами не стримувала розвиток ЗЕД українських підприємств, вона має здійснюватися якомога ефективніше.

Міжнародні форми розрахунків являють собою систему організації і регулювання платежів у сфері міжнародних економічних відносин. В основу міжнародних розрахунків покладено рух товаророзпорядчих документів і операційне оформлення платежів за укладеними зовнішньоекономічними угодами [1, с. 221]. Основними суб'єктами міжнародних розрахунків є банки, експортери та імпортери, де провідна роль належать великим банкам, які обслуговують експортерів та імпортерів виступаючи в якості фінансистів, кредиторів, контролерів та гарантів грошових платежів. Основою для проведення міжнародних розрахунків є зовнішня торгівля товарами та послугами, адже саме у ній через розбіжності в часі виробництва, реалізації та оплаті товарів, а також через територіальну розрізненість ринків збуту виявляється у міжнародному обороті відносно відокремлена форма руху вартостей [2]. Участь країни у міжнародній торгівлі дозволяє ефективніше використовувати наявні ресурси та бути в курсі останніх досягнень науково-технічного прогресу.

Міжнародні розрахункові операції проводяться за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають при здійсненні ЗЕД між державами, суб'єктами господарювання, іншими юридичними особами та громадянами, які перебувають на території різних країн [3]. І в різних країнах міжнародні розрахунки мають певні особливості застосування, спричинені тим, що на відміну від внутрішніх розрахунків, які регулюються національними нормативними і законодавчими актами, міжнародні розрахунки регулюються ще й міжнародними законами, банківськими правилами і звичаями та здійснюються у різних валютах. Тому ефективність включення тієї чи іншої країни в міжнародний поділ праці та міжнародні валютні розрахунки насамперед залежить конвертованості національної валюти. Оскільки українська гривня ще не є вільно конвертованою валютою, більшість міжнародних розрахунків українським підприємствам, що здійснюють ЗЕД, приходиться здійснювати у доларах США та євро. Так, за даними НБУ у валютній структурі розрахунків за операціями поточного рахунку

платіжного балансу у 2019 році на долар США припадало 72.1 % загального обсягу надходжень і 53.4 % загального обсягу виплат (у 2018 році співвідношення між загальними надходженнями і виплатами долара США у структурі платіжного балансу України було, відповідно: 71,3 % і 55,0 %); на євро у 2019 році припадало 23,0 % загального обсягу надходжень і 42.7 % загального обсягу виплат (у 2018 році це співвідношення було, відповідно: 22,8 % і 40,1 %); тоді як на українську гривню у 2019 році припадало лише 0,2 % загального обсягу надходжень і 0,1 % загального обсягу виплат, що менше за попередній рік, коли це співвідношення було, відповідно: 0,5 % і 0,4 % [4]. Як бачимо, направленість нашої країни на євроінтеграцію спричинили збільшення частки виплат євро у структурі платіжного балансу порівняно з долларом США, однак мізерна частка надходжень і виплат у гривні свідчить про валютну нестабільність в Україні.

Проведення платежів в іноземних валютах зумовлює використання різних форм міжнародних розрахунків, які для українських підприємств, що здійснюють ЗЕД, набувають специфічних форм. Зокрема, українськими підприємствами, що здійснюють ЗЕД, найбільш широко використовуваними формами міжнародних розрахунків за договорами купівлі-продажу є авансовий платіж, документарне інкасо, документарний акредитив, банківський переказ і банківська гарантія. Натомість майже не використовуються такі форми, як розрахунки за відкритим рахунком, чеками та векселями. Якщо міжнародні розрахунки за допомогою чеків та векселів можуть вважатися просто недоцільним через нерозвиненість технічної організаційної бази для виконання таких операцій, то відсутність розрахунків за відкритим рахунком свідчить про те, що іноземні експортери та українські імпортери не довіряють один одному, а тому використовують менш вигідні, зате надійніші та менш ризикові форми міжнародних розрахунків. Адже відкритий рахунок має серед інших форм розрахунків ті переваги, що не вимагає від імпортера відвернення грошей з обороту, так як дає можливість розрахуватися з постачальником через деякий час після реалізації товарів.

Виходячи з українських реалій, для яких притаманні низький ступінь довіри до контрагентів та недосконалість вітчизняної правової бази використовуваної при вирішенні суперечок, що виникають при здійсненні міжнародних розрахунків, найвигіднішими і найнадійнішими як для українських імпортерів, так і для іноземних експортерів є наразі авансові розрахунки. Саме ця форма міжнародних розрахунків найчастіше використовується вітчизняними компаніями і банками у практиці ЗЕД, особливо для операцій з імпорту в Україну товарів.

Достатньо поширеним у розрахунках в Україні є також банківський переказ. Але ця форма міжнародних розрахунків, хоч і має такі позитивні риси, як швидке здійснення платежу та невисоку вартість операції, зате є водночас і найризикованішою формою, оскільки кошти, які вже зараховані на рахунок отримувача (бенефіціара), фактично неможливо відкликати, а ризик непостачання товару за вже здійсненою оплатою чи нездійснення оплати за уже поставлений товар трапляється нерідко.

Такий вид розрахунків, як документарне інкасо використовується здебільшого за умови, що експортером виступає українське підприємство, оскільки при розрахунках за інкасовою формою більшість ризиків і витрат несе саме експортер товарів. Зокрема, експортер при документарному інкасо не може бути впевнений аж до моменту відвантаження товару у тому, що імпортер дійсно здійснить платіж. Якщо ж імпортер відмовиться оплатити документи, експортеру прийдеться шукати іншого покупця, або здійснювати транспортування товару назад, що супроводжується істотними втратами експортера. Натомість імпортеру така форма розрахунку вигідна, адже він при цьому не має потреби заздалегідь відволікати і заморожувати кошти з активного обороту, як це виконується при переказі чи акредитивній формі розрахунків. Імпортер за бажанням здійснює платіж, акцептує тратту та майже одразу отримує відвантажений товар у своє повне розпорядження. Тому документарне інкасо в принципі може використовуватися для здійснення платежів лише тоді, коли експортер повністю довіряє імпортеру і впевнений, що останній оплатить відвантажені товари і надані йому послуги. Причому така впевненість залежить не лише від імпортера (покупця), але й від того наскільки стабільними є у країні-покупця політичні, економічні та правові умови; від імпортних обмежень, введених у країні-отримувачі тощо.

Досить часто вітчизняні підприємства, що здійснюють ЗЕД, під час розрахунків за імпортними операціями з розвинутими країнами Західної Європи, Північної Америки та Японією через підвищений ризик України в політичній та економічній сферах і низьку власну платоспроможність змушені використовувати одну з найдорожчих документарних форм міжнародних розрахунків – акредитивну. При експортних розрахунках із країнами третього світу українські підприємства та банки, зважаючи уже на низьку платоспроможність цих країн-партнерів, теж використовують акредитиви. Усе це,

звичайно, не сприяє налагодженню ефективного господарського обороту в Україні, особливо якщо врахувати ще й той факт, що використання документарних акредитивів та їх виконання для українських підприємств проводиться на умовах покриття, тобто для здійснення платежів заздалегідь бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або в виконуючому банку, що при здійсненні імпортерських операцій за акредитивами є обов'язковою умовою для міжнародних розрахунків. Але в цілому такі документарні форми розрахунків, як акредитив і банківська гарантія в Україні застосовуються теж досить складно. Головними проблемами тут є відсутність довіри до українських банків з боку іноземних партнерів через що іноземні банки встановлюють такі умови обслуговування акредитивів і гарантій, які часто є для українських банків неприйнятними. Наприклад, розмір комісій за акредитивом у першокласних європейських чи американських банках з рейтингами інвестиційного класу набагато вищий, ніж в українських банках, і це зрозуміло, адже їх зобов'язання і надійність на ринку високо оцінюються. Оскільки акредитивна форма розрахунків є найдорожчою серед інших форм міжнародних розрахунків, її імпортер використовує, як правило, не за своїм бажанням, а вимушено погоджується з нею на вимогу експортера.

Отже, при укладанні зовнішньоторговельного контракту експортери та імпортери в процесі переговорів мають погодити усі деталі форм і валютно-фінансових та платіжних умов міжнародних розрахунків, оскільки від цього буде залежати сума витрат за проведення операцій через банки, а також швидкість і гарантія отримання платежу. Складність укладання контрактів полягає в тому, що при визначенні валютно-фінансових і платіжних умов експортер зацікавлений в отриманні максимальної суми валюти та ще й у найкоротший термін, а імпортер прагне при цьому домовитися про якомога швидше отримання товару і відстрочення платежу до отримання виручки від його реалізації, а також намагається виплатити якомога меншу суму валюти.

Вибір валютно-фінансових та платіжних умов міжнародних розрахунків залежить від багатьох чинників, зокрема, іміджу компанії, банку, а особливо країни, її економічного становища, законодавчої, технічної та організаційної бази для проведення і використання різних форм міжнародних розрахунків, характеру економічних і політичних відносин між країнами, співвідношення сил контрагентів, їх компетенції, традицій і звичаїв торгівлі певним товаром. Тому українській державі для вдосконалення системи міжнародних розрахунків потрібно вдосконалювати законодавство у розрахунково-кредитній сфері, створювати сучасну інформаційну базу щодо інформування про платоспроможність і надійність українських та іноземних компаній та банків, поліпшувати імідж вітчизняних підприємств, банків та загалом країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посіб.; 4-е вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2004. 324 с.
2. Тюріна Н.М., Карвацка Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2013. 408 с.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 435–IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18– 22. Ст.144–344.
4. Національний банк України – https://bank.gov.ua/files/ES/Cur_comp_y.pdf

Віталій Володимирович Зянько – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та інноваційного менеджменту, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: fk.zank@gmail.com

Zianko Vitalii V. – doctor of economics, Professor, Head of the Department of Finance and innovative management, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: fk.zank@gmail.com